

4. Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / О.В. Зайчук (відп. ред.), А.П. Заєць, В.С. Журавський, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник для студ. вищ. навч. закладів] / О.Ф. Скакун ; Національний ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид. – Х. : Консум, 2005. – 656 с.
6. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / П.М. Рабінович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Вид. 10-е, зі змін. – Л. : Край, 2008. – 224 с.
7. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / М.В. Цвік (ред.), О.В. Петришин (ред.) ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
8. Денисова А.М. Правові засоби : поняття та види / А.М. Денисова // Право України. – 2010. – № 7. – С. 190-195.

REFERENCES

1. Onufrienko, O.V. (2004), "Legal means in the context of instrumental theory of law", Thesis abstract for Cand Sc (Jurisprudence), 12.00.01, Natziionalnii universitet vnytrishnikh sprav, Harkiv, Ukraine.
2. Denisova, A.M. (2012), "The mechanism and means of legal exposure (theoretical and legal research)", Thesis abstract for Cand Sc (Jurisprudence), 12.00.01, Natziionalnaia akademiia vnytrishnikh sprav MVS Ukrainu, Kiev, Ukraine.
3. Shyndikov, K.V. (2002), "Instrumental theory of law – a promising direction of research", *Pravovedenie*, vol. 2 (241), p.p. 16-23.
4. Zaiichyk, O.V. (2006), *Teoriia derzhavu i prava. Akademichuii kurs* [Theory of State and Law. Academic Course], Jurinkom Inter, Kiev, Ukraine.
5. Skakyn, O.F. (2005), *Teoriya derzhavu i prava. Pidrychnuk* [Theory of State and Law. Textbook], Natziionalnii universitet vnytrishnikh sprav, Konsum, Harkiv, Ukraine.
6. Rabinovuch, P.M. (2008), *Osnovu zahalnoii teorii prava ta derzhavu* [Fundamentals of general theory of law and state], Lvivskii Natziionalnii universitet im. Ivana Franka, Kraii, Lviv, Ukraine.
7. Cvik, M.V. (2009), *Zahalna teoriia derzhavu i prava* [General theory of state and law], Natziionalnaia jyridichna akademiia im. Jaroslava Mydrogo, Pravo, Harkiv, Ukraine.
8. Denisova, A. (2010), "Legal means : the concept and types", *Pravo Ukrainy*, vol. 7, pp. 190-195.

УДК 342.7 (477)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРІОРИТЕТ ЛЮДИНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ У ГАЛУЗІ ПРАВА

Коваль М.В., к.ю.н., професор

*Університет Державної фіскальної служби України,
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Україна
KNik@i.ua*

У запропонованій статті автор викладає свою позицію щодо обґрунтування впровадження в українську дійсність принципу антропоцентризму. Виходячи з еволюційної теорії появи людини, автор досліджує, що з появою людини на землі виникають її спільноти, тобто йде процес об'єднання індивідів у суспільні формування, відбувається поява в надрах цих формувань таких легітимних створінь, як держава, і такого явища, як право. Таким чином, автор стає на позицію взяття за базову субстанцію, відправним чинником у співвідношенні «людина, суспільство, держава, право» саме людини. Виходячи з викладеного, автор пропонує внести певні корегування у вивчення юридичними науками зазначеного співвідношення в межах методологічної юридичної навчальної дисципліни, якою може бути теорія прав людини, держави та права.

Ключові слова: людина, суспільство, держава, право, антропоцентризм, навчальна дисципліна, теорія прав людини, держави та права.

К ВОПРОСУ О ПРИОРИТЕТЕ ЧЕЛОВЕКА В ИССЛЕДОВАНИЯХ В СФЕРЕ ПРАВА

Коваль Н.В.

*Университет Государственной фискальной службы Украины, ул. Университетская, 31, г. Ирпень, Украина
KNik@i.ua*

В предлагаемой статье автор излагает свою позицию по обоснованию внедрения в украинскую действительность принципа антропоцентризма. Исходя из эволюционной теории появления человека, автор исследует, что с появлением человека на земле возникают его сообщества, то есть идет процесс объединения индивидов в общественные формирования, происходит появление в недрах этих формирований таких легитимных созданий, как государство, и такого явления, как право. Таким образом, автор становится на позицию взятия в качестве базовой субстанции, отправного фактора в соотношении «человек, общество, государство, право» именно человека. Исходя из изложенного, автор предлагает внести определенные корректировки в изучение юридическими науками указанного соотношения в пределах методологической юридической учебной дисциплины, которой может быть теория прав человека, государства и права.

Ключевые слова: человек, общество, государство, право, антропоцентризм, учебная дисциплина, теория прав человека, государства и права.

THE QUESTION OF HUMAN RIGHTS PRIORITY IN LAW FIELD STUDIES

Koval N.V.

*University of the State Fiscal Service of Ukraine, str. University, 31, Irpin, Ukraine
KNik@i.ua*

The article sets out position on justification implementation in Ukrainian reality principle of anthropocentrism. Based on the evolutionary theory of the appearance of man on Earth. It is noted that the appearance of man on earth having its community. The process of combining individuals in social formation. The process of emergence in the depths of formations such as the formation of a legitimate government and the phenomenon of law. Studying these processes takes the position for setting the reference substance. In relation to man, society, state, law. Researcher man removes lead. The man – a higher level of living organisms on Earth are biological creatures and also is a society formed personality. Man has a spiritual essence, creative personality, is the subject of social – history and culture. As noted in the scientific literature, man is born as a biological organism, and is formed as a person. The paper says, is fundamentally important is the recognition of human social value. This means that a person is of value not only for itself but also for the whole society to society. This value is the highest, no other phenomenon cannot be evaluated by society higher than man. Not. All other social values should be subordinated, subordinated human values. Values in formulating the law, it is necessary to create legislation that meets human nature and its values of freedom a look at the history of human civilization. And also from the perspective of human rights is needed reorientation of approach to the study of certain legal disciplines. Jurisprudence investigates man in his state – legal relations are not just abstract study of public-legal forms of phenomena and processes. They are firmly woven into human life. They are a manifestation of individual property rights, its relationships and dependencies. All complex life phenomena vetch in human life, crystallized as its rights and freedoms. Based on the foregoing proposed to make some adjustments in the study of jurisprudence given ratio. Studying the legal canons of human society, the state should, in my opinion, be started within this general methodological science which should be in the early stages “theory of human rights and state of law”.

Key words: man, society, state, right, anthropocentrism, human rights, academic discipline, theory of human rights and law.

Впровадження базисної платформи антропоцентризму в українську дійсність показує, що підхід до ранжирування пріоритету серед таких складових, як людина, суспільства, держава, право, є проблемним. Таким чином, проблемою української дійсності в її метрологічному сенсі є питання, що первинне, а що вторинне.

Досліджуючи людину з позиції цивілізованого підходу, слід брати за основу фундаментальне положення про те, що людина є вищим шаблоном розвитку живих організмів на Землі, тобто вона є біологічним створінням і одночасно сформованою суспільством особистістю.

Як біосоціальне створіння людина має тіло, у якому функціонує біологічний організм. Поряд із ним вона як суспільно сформована особистість має духовну сутність, їй притаманна творча індивідуальність та інші властивості, вона є суб'єктом суспільно-історичної діяльності та культури.

Визначення людини як особливої живої істоти на Землі дає уявлення про неї як про суперечливу єдність природного, соціального, духовного і, варто, як зазначають деякі науковці, додати, душевного.

Дослідники відзначають, що «людина народжується як організм, а формується як особа». Вони зазначають, що людина є первинною, загальною, основоположною, системоутворювальною і філософсько-правовою категорією та вищою соціальною цінністю для суспільства, держави та самої себе. Як зазначає С. Сливка у своїй роботі «Філософія права», людина є чимось більшим, ніж вона

сама знає про себе. У природно-правовому просторі людина як космічний феномен є субстанцією. Це важливий аспект її буття.

Природне в людині, як зазначають автори підручника «Людина і світ», проявляється в морфологічних, генетичних явищах, а також у нервово-мозкових, електрохімічних та інших процесах, що властиві людському організму та відбуваються в ньому для обміну речовинами, енергією та інформацією між людським організмом і навколишнім середовищем. Причому, враховуючи зазначене, між людиною і вищою твариною у цих процесах суттєвої різниці немає. Однак якщо враховувати в людині тільки природне, біологічне, то тоді неможливо пояснити інші аспекти людського буття.

Природне начало в людині проявляється також через особливості нейрофізіологічних процесів, що є основою людського мислення, тобто це біопсихічне життя людини, яке вивчається природничими науками, серед яких безсумнівним лідером є генетика, котра вивчає механізм передачі від покоління до покоління природних задатків.

Водночас, коли йдеться про соціальну сутність людини, її антропосоціокультурні виміри або про людину як особистість, слід мати на увазі, що людина не є арифметичною сумою біологічного, психічного та соціального. Вона є інтегральною єдністю досить іншого якісного стану. Виміри людини не можна зводити лише до природного та соціального хоча б тому, що соціальне породжує й духовність, а це вміння мріяти, фантазувати, творчо удосконалювати навколишній світ, прагнучи зробити його кращим, а також створювати свій внутрішній світ, який не схожий на навколишню дійсність, і останнє – один із найважливіших проявів духовності.

Духовно розвинена людина – це така людина, яка усвідомлює саму себе і може свідомо керувати своїми вчинками, підпорядковуючи їх нормам моралі, права та людського співжиття, спрямовуючи їх на досягнення суспільно значущих цілей. Це людина, внутрішнім регулятором поведінки якої є совість і в якої, як зазначив класик німецької філософії XVIII ст. І. Кант, совість – це закон, який живе у нас самих, а на думку французького філософа XVIII ст. П. Гольбаха, це внутрішній суддя самої людини.

Таким чином, людина як вищий щабель розвитку живих організмів на Землі, як зазначено, є біологічним створінням і одночасно сформованою суспільством особистістю. Людина має духовну сутність, творчу індивідуальність, є суб'єктом суспільно-історичної діяльності та культури. Р. Стефанчук у монографічному дослідженні «Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту)» зазначає, що людина – це первинна, загальна, основоположна, системоутворююча, філософсько-правова категорія та вища соціальна цінність.

Говорячи про людину як вищу соціальну цінність, слід зазначити, що на межі XX та XXI століття в пострадянській філософській науковій думці знайшов своє втілення антропоцентричний принцип, який свого часу у своїх працях відстоював М.О. Бердяєв. Зокрема, він зазначав, що священним є не суспільство, не держава, не нація, а людина; принцип особистості – це принцип особистості як вищої цінності, її незалежності від суспільства та держави, від зовнішнього середовища.

Сьогодні зазначений філософський підхід щодо пріоритету людини відносно держави, отримавши певну ідеологічну трансформацію та пройшовши апробацію через фазу «законодавчого випробування», став вагомим принципом уже «правового антропоцентризму», згідно з яким повага до людини з боку суспільства та держави визначається також через систему забезпечення її прав не тільки на внутрішньодержавному рівні, а й на рівні регіональної та міжнародної спільноти. Цей підхід знайшов своє впровадження і в державах, що виникли на пострадянському просторі. Слід зазначити, що поштовхом до інтенсивного розвитку правничої науки про права людини на пострадянському просторі, зокрема в середовищі східнослов'янських держав, послужили ухвалені в 90-ті рр. XX ст. декларації про державні суверенітети, у яких було зафіксовано, що у суспільно-державному житті тільки-но сформовані національні держави започатковують сповідувати засадничий принцип пріоритету людини та її прав щодо держави. Цей принцип як загально визнаний згодом знайшов своє закріплення і в конституціях, ухвалених зазначеними національними державами.

Аналіз конституційного процесу східнослов'янських держав, що виникли на пострадянському просторі, засвідчує, що в їх конституціях знайшов закріплення принцип антропоцентризму. Наприклад, у ст.2 першого розділу «Основи конституційного ладу» Конституції Російської Федерації закріплено положення про те, що «людина, її права та свободи є найвищою цінністю. Визнання, додержання і захист прав і свобод людини та громадянина – обов'язок держави», а у частині другій

ст.17 другого розділу «Права, свободи людини і громадянина» закріплено положення про те, що «основні права та свободи людини невіддільні та належать кожному від народження».

Конституція Республіки Білорусі у ст.2 першого розділу, який називається «Основи конституційного ладу», закріпила положення про те, що «людина є найвищою цінністю суспільства, держави. Держава відповідальна перед громадянином за створення умов для вільного та гідного розвитку особистості. Громадянин несе відповідальність перед державою за неухильне виконання обов'язків, покладених на нього Конституцією». У ст.21 другого розділу «Особа, суспільство, держава» закріплено, що «забезпечення прав і свобод громадян Республіки Білорусі є найвищою метою держави». Держава гарантує охорону прав і свобод громадян Білорусі, закріплених у Конституції та її законах, а також тих, що передбачені в міжнародних зобов'язаннях, взятих державою.

У ст.3 частини 1 першого розділу «Загальні засади» Конституції України закріплено положення, згідно з яким «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а в частині другій цієї ж статті закріплено положення, згідно з яким «права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». У ст.21 другого розділу Основного закону України, який має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», закріплено положення про те, що «усі люди вільні та рівні у своїй гідності та правах. Права та свободи людини є невідчужуваними та непорушними», а у ст.22 зафіксовано, що «права та свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані».

Таким чином, програмною основою та базисною підставою визнання людини як суб'єкта, а її властивостей як об'єкта, що є дослідженнями юридичної науки, є правові приписи Конституції України, і насамперед положення ст.3.

Зазначена стаття – перша зі статей Основного закону України, присвячених людині. З її положень розпочинається виклад офіційно проголошеної українською державою та закладеної у Конституцію філософії прав людини. Ця стаття, на думку науковців (і ми цю думку підтримуємо), «задає тон» усім наступним конституційним приписам, які відображають реальне або бажане становище людини в українському суспільстві, регулюють її відносини з державою, спрямовують державну політику в напрямі забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Таким чином, це базисна стаття, яка формує підвалини того суспільного та державного ладу, що закріплюється Конституцією. Вона є нормативно-юридичним фундаментом гуманістичного спрямування розвитку суспільного та державного життя в Україні.

Отже, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Наведене положення стисло відтворює зміст концептуальних засад преамбули Загальної декларації прав людини, чим, власне, і має обумовлюватись відповідність приписів Конституції України міжнародним стандартам прав людини. Серед цих засад слід відзначити, зокрема, «віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості», а також «визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, рівних і невідчужуваних їхніх прав». Наведені постулати відтворені й у преамбулах Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права.

Принципово важливим є визнання людини соціальною цінністю. Це означає, що людина є цінністю не тільки для самої себе, а й для всього суспільства, для соціуму. Причому оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може оцінюватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини.

Як відзначається науковцями, це, на перший погляд, суто філософське положення може набувати і значного практичного резонансу в разі, умовно кажучи, конкуренції цінностей. Воно дає відповідну орієнтацію державі, тим чи іншим осередкам суспільства, громадським організаціям, іншим суб'єктам, у тому числі самим фізичним особам, під час розв'язання ціннісних колізій, бо не існує такої цінності, заради якої можна було б пожертвувати людиною.

Загальне призначення вказаного твердження полягає ще й у тому, що воно має служити перпоною, бар'єром для всевладдя держави, сваволі її органів щодо людини, воно має перешкоджати

виникненню такої ситуації, за якої людина була б лише маріонеткою держави, «гвинтиком» її державного механізму.

Не випадковим є те, що, крім самої людини, у зазначеному приписі мова йде також про такі її властивості, як життя і здоров'я, недоторканність і безпека, адже саме вони є первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожного з членів суспільства, держави. Включаючи їх до найвищих соціальних цінностей, Конституція у такий спосіб начебто ранжує потреби людини, а тим самим і її права та свободи, які цими потребами зумовлюються та покликані забезпечувати їх задоволення. Тому, навіть погоджуючись з широко визнаним нині положенням про те, що всі основні права людини є взаємозалежними, взаємопов'язаними і неподільними, не можна заперечувати того, що насамперед має бути забезпечено право на життя і здоров'я, недоторканність і безпеку, тобто саме фізичне існування, бо це право є матеріальною основою та передумовою здійснення будь-яких інших прав. Це відображено й в одній із запропонованих у вітчизняній літературі класифікацій прав людини, згідно з якою в окремий, причому в перший, вид людських прав вирізняють так звані фізичні (життєві, вітальні) права (думка П. Рабіновича). Одночасно з цим на такий же рівень піднесено у зазначеному правовому приписі честь і гідність людини, оскільки йдеться про людину як про істоту біосоціальну, а не про суто біологічну істоту.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Призначення цього положення – визначити основний соціальний вектор у взаємовідносинах між людиною й українською державою. Такий вектор нині в Україні відображається формулою «від людини до держави», а не навпаки. Отже, це положення є гуманістичною засадою діяльності держави. З нього випливає, що держава не є всевладною щодо людини у своїй діяльності. Вона має бути обмежена правами та свободами людини. У цій підпорядкованості держави людині, її правам, свободам саме і реалізується принцип верховенства права, тобто такий суспільний стан, утвердженню якого спеціально присвячений один із правових приписів Конституції України. У положеннях зазначеного правового припису закладені три чинники, які мають визначати пріоритети в діяльності держави і які можна визначити стисло таким чином:

- 1) права і свободи людини – це певні можливості людини, необхідні для задоволення її потреб, її нормального існування та розвитку в конкретно-історичному соціумі, які об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства та держави, мають бути загальними та рівними для всіх людей зазначеного соціуму;
- 2) гарантії прав і свобод людини – це такі явища, які сприяють здійсненню прав і свобод людини, забезпечують їх охорону та захист. Законодавчо передбачені положення про такі гарантії зобов'язують державу не тільки проголошувати, декларувати у Конституції та інших законах права і свободи людини, але й дбати, піклуватись про їхню здійсненність, можливість реалізації;
- 3) держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Це положення конкретизує конституційну настанову про те, що діяльність держави зумовлена правами і свободами людини. Розрізняють два види відповідальності держави перед людиною, вони отримали назви «позитивна» і «негативна».

Позитивна відповідальність полягає в тому, що держава має формувати різного роду умови, необхідні для здійснення прав і свобод людини. Отже, така відповідальність покликана сприяти правоздійсненню, полегшувати його реалізацію.

Негативна відповідальність держави полягає в її зобов'язаннях відшкодувати ті чи інші збитки (матеріальні, моральні), завдані порушенням прав і свобод людини внаслідок рішень, дій або бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, службових чи посадових осіб.

Позитивна і негативна відповідальність держави за стан прав людини є не тільки внутрішньодержавною, вона існує також на міжнародному рівні як відповідальність міжнародно-правова.

Водночас слід зауважити, що у стосунках «людина – держава» відповідальність має взаємний характер, це взаємна відповідальність.

Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці терміни, що започатковані у положеннях Конституції, потребують роз'яснення як поняття, що не є тотожними. Так, утвердження прав і свобод людини – це визнання їх державою. Таке визнання може

здійснюватися різними шляхами та засобами: проголошенням у деклараціях, заявах; закріпленням прав людини у нормативно-правових актах; участю в підготовці та ухваленні міжнародних документів щодо прав і основоположних свобод людини, приєднанням до відповідних міжнародних договорів, їх ратифікацією тощо. Забезпечення ж прав і свобод людини – це створення умов для здійснення людиною, громадянином їх прав і свобод. Науковці зазначають, що забезпечення прав і свобод людини містить такі три напрями державної діяльності: а) сприяння реалізації прав і свобод людини шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій; б) охорона прав і свобод людини шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для попередження, профілактики правопорушень; в) захист прав і свобод людини шляхом відновлення порушеного правомірного стану, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, компенсування збитків тощо.

Оскільки означена діяльність визнана обов'язком держави, то суб'єктом, який уповноважений вимагати його виконання, є кожна людина; а втім, не тільки вона, ним можуть бути і об'єднання громадян всередині держави, і певні міждержавні організації, якщо Україна є їх членом чи приєдналась до їхніх актів, а також громадські правозахисні структури – як національні, так і міжнародні.

Розглядаючи сьогодишній «законодавчий антропоцентризм» у пострадянських державах, А. Ковлер вказує на необхідність впровадження загального антропологічного підходу в їх правове поле, вважаючи, що «правова наука <...> визріла для більш серйозної постановки проблеми людини не лише як вищої соціальної цінності, але й як цінності соціально-правової». Щодо цього питання С. Сливка відзначає, що поняття людини у праві («людський вимір права») породжує правову антропологію, у якій розумові процеси здійснюються у зворотному напрямку, зокрема множина проявив інтелектуальних здібностей людини проектується (відтворюється) на множину норм позитивного права, оскільки норми природного права людиною не створюються, вони тільки пізнаються нею.

Правова антропологія, як зазначають С. Морозов, Ю. Римаренко, має такий підхід до права, коли право розглядається через людські здібності, адже саме філософська антропологія визначає людину як людину здатну (*sapable*) і розглядає її на підставі того, «чим вона здатна бути і що може зробити» (П. Рікер).

Людськими началами є мораль, релігія, політика, право. Вони становлять спосіб буття людини в навколишньому природному середовищі та її співіснування з іншими людьми. Зазначені явища в людському бутті відрізняють людину від усіх інших живих істот. На основі цих прагнень людина отримує такі визначення: *Homo sapiens* (людина розумна), *Homo religiosus* (людина релігійна), *Homo politicus* (людина політична), *Homo juridicus* (людина юридична).

Слід зазначити, що в антропологічному вимірі саме право може бути головним способом людської взаємодії (співіснування) завдяки людському бажанню бути авторитетним суб'єктом, який визнає таким самим суб'єктом і будь-кого іншого. Носієм цього прагнення є визначена особа, чи персона, а його реалізація та відтворення становить завдання політико-правових інститутів.

Впроваджуючи «людиноцентризм» в життєдіяльність особи, суспільства, держави та в її правове поле, слід здійснювати впровадження його положень насамперед у правотворчість і правозастосування. Однак тут треба зазначити, що закріплення принципу антропоцентризму тільки на конституційному рівні не зможе дати позитивного результату без його відповідного гармонійного нормативно-правового галузевого розвитку. Щодо цього питання О. Пучков зазначає, що чинному законодавству сьогодні рідко вдається збалансувати біопсихічну складову людини в поєднанні з закономірностями соціальних складових, тому першочерговою задачею має стати визнання людини як центра правового регулювання. Формулюючи ціннісний орієнтир у юриспруденції, необхідно створювати таке законодавство, «яке б повною мірою відповідало природі людини, її цінностям і свободі».

Досліджуючи цю проблему, І. Петрухін зазначає, що за кожною людиною необхідно визнати абсолютну цінність, причому в ієрархії цінностей суспільства інтересам людини він відводить перше місце. Однак він зазначає і можливість здійснення державою заходів, якими можуть утискатися інтереси конкретної людини за умови, що це здійснюється на благо і в інтересах членів суспільства.

Як особистість людина проявляється тільки в суспільстві, тому її права як такі виникають, існують, формуються, розвиваються та об'єктивуються тільки в соціумі та залежать від характеру суспільних

відносин, що панують зараз у ньому. Водночас слід зазначити, що права людини визначаються не тільки характером суспільних відносин, у межах яких перебуває індивід. Окремі права людини породжені природою самої людини як біологічного створіння. І в цьому сенсі саме потреби людини, як біологічні, так і соціальні, лежать в основі формування її прав. Отже, права людини, будучи проявом її потреб, що матеріалізуються через певний механізм у соціумі, є мірилом ціннісного підходу того чи іншого суспільства, держави до людини як до біологічного створіння, так і одночасно до соціально сформованої особистості. Права людини визначаються рівнем і характером розвитку досліджуваного соціуму, що функціонує в конкретно-історичних умовах. Але тут треба мати на увазі, що окремі права, які притаманні людині, називаються природними, тому що вони за своєю сутністю не залежать від волі держави. Вони є породженням природного і мають безпосередньо походження від самої людини.

Ведучи мову про науку, яка досліджує права людини, слід зазначити, що їх як явище суспільного буття досліджує весь спектр гуманітарних наук. З позиції права їх передусім досліджує така юридична наука, як теорія та історія держави та права.

Юридичні науки досліджують людину в її державно-правових відносинах, вивчають не просто абстрактні публічно-правові форми явищ і процесів, які твердо вплетені в життя людини та в яких знаходять прояв індивідуальні властивості людини, але й її зв'язки та залежності, у яких проявляється суть людського буття. Всі складні життєві явища, що виникають в життєдіяльності людини, врешті-решт кристалізуються як її права та свободи.

Права людини є тим орієнтиром, що дозволяє застосувати «людський вимір» не тільки до держави, права, закону, законності, правопорядку, але також і до громадянського суспільства залежно від ступеня його зрілості та розвитку.

Аналізуючи обґрунтування щодо науки про права людини як самостійного напрямку в галузі юридичних наук, необхідно відзначити, що цю проблемну сферу наукових знань у Росії почали опановувати такі науковці, як А. Азаров, И. Ахметова, В. Глущенко, Л. Глухарева, С. Глушкова, Л. Грудцина, В. Карташкин, В. Капицин, В. Крусс, Е. Лукашева, В. Нарсесянц, Ф. Рудинский та інші. В Україні дослідженням проблем прав людини ґрунтовно займалися у своїх працях такі науковці, як О. Гіда, В. Копейчиков, Н. Корпачова, О. Кацюба, А. Колодій, А. Олійник, Ю. Рімаренко, П. Рабинович, О. Скакун, М. Хавронюк і ряд інших науковців. Свій вклад в розвиток науки про права людини зробили і науковці інших держав, що виникли на теренах колишнього Радянського Союзу.

Погляд на історію розвитку людської цивілізації з позиції забезпечення прав людини показує, що тут є постійна закономірність споконвічних проблем багатьох поколінь людей, націй і народів, сутність якої полягає в тому, як оптимально збалансувати співвідношення можновладців із підвладними, яких перші мають «право» і можливість поневолювати, ставити в залежність, а то й пригноблювати. Можливість порушення прав і свобод людини історично започаткувалась із виникненням у суспільстві такої форми співжиття людей, як державна оформленість соціуму. Першими державницькими оформленнями спільнот людей для свого проживання були рабовласницькі держави, які тисячоліттями породжували насилля над людиною у вигляді рабства. Така форма владарювання із властивою йому ідеологією породжувала протестну ідеологією безправної людини. Ці ідеології були непримиренні та постійно конфронтаційні. З утвердженням насильницьких держав перевага завжди знаходилася на боці можновладців, тому що вони підкорили собі офіційну філософію, створили політику та науку про неї – політологію, підпорядкували право й інші гуманітарні впливові сфери, які у центр учень ставлять державу, а не людину та суспільство. Відповідно, виникла і правова ідеологія, яка сформулила поняття «теорії держави та права», відповідні наукові та освітні структури з їх ученням про возвеличення держави. Це переконливий доказ сповідування за своєю суттю рудиментів рабовласницької ідеології, яка стверджує, що право виникло не інакше як наслідок діяльності держави. До цього часу в юридичній науці деяких країн сповідується започаткування вивчення юриспруденції з теорії держави та права. Вищі навчальні заклади таких країн, де викладається юридична освіта, і сьогодні пропагують ідеї «держави та права» та зберігають цю ідеологію під назвою наукових відділів або кафедр теорії держави та права у відповідних установах.

В Україні майже повсюди існують державні навчальні програми з теорії держави та права, які входять в обов'язковий перелік дисциплін для ліцензування та акредитації юридичної освіти й науки, їх об'єднувальною назвою – «теорія держави та права». Вивчаючи це питання, ми помітили, що в навчальних

зкладах, які займаються підготовкою юристів, не створені кафедри, у назвах яких би був зафіксований термін «права людини», наприклад кафедра теорії прав людини, держави та права. Тобто вивчення юридичних канонів життєдіяльності людини, суспільства, держави має, на нашу думку, розпочинатись у межах загальнометодологічної науки, якою може на початковій стадії стати «теорія прав людини, держави та права». Це дасть змогу певною мірою вплинути на подолання негативного спадкового консерватизму на науковий та освітянський ниві щодо першочергового опанування прав людини як провідного принципу людиноцентризму в правовому полі нашої держави.

УДК 340.773 (4)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСНОВНИХ ТИПІВ СИСТЕМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ВІДКРИТОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЄВРОПИ¹

Макаренков О.Л., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
almak_10@mail.ru*

Статтю присвячено правовому базису трансформації основних типів систем охорони здоров'я у відкритому суспільстві Європи та побудовано за класичною схемою: актуальність, огляд доктрини, опис проблеми, висновки. Суть проблеми розкрито через визначення фундаментальності права на охорону здоров'я; характеристику основних моделей організації системи охорони здоров'я в європейських країнах на підставі джерел фінансування медицини та форм власності у цій сфері, визначення їхніх переваг і недоліків; обґрунтування необхідності врахування духовно-культурних досягнень кожної європейської нації під час їх гармонізації зі стандартами медичних відносин у межах правової системи відкритого суспільства. Аргументація думок супроводжується статистичними даними, порівняльною таблицею та графіком.

Ключові слова: біоетика, лікар, медична культура населення, медичне право, охорона здоров'я, право відкритого суспільства, управління медициною, фінансування медицини.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ОСНОВНЫХ ТИПОВ СИСТЕМ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В ОТКРЫТОМ ОБЩЕСТВЕ ЕВРОПЫ

Макаренков А.Л.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
almak_10@mail.ru*

Статья посвящена правовому базису трансформации основных типов систем здравоохранения в открытом обществе Европы и построена по классической схеме: актуальность, обзор доктрины, описание проблемы, выводы. Суть проблемы раскрыта через определение фундаментальности права на охрану здоровья; характеристику основных моделей организации системы здравоохранения в европейских странах на основании источников финансирования медицины и форм собственности в этой сфере, определение их преимуществ и недостатков; обоснование необходимости учета духовно-культурных достижений каждой европейской нации во время их гармонизации со стандартами медицинских отношений в рамках правовой системы открытого общества. Аргументация мыслей сопровождается статистическими данными, сравнительной таблицей и графиком.

Ключевые слова: биоэтика, врач, медицинская культура населения, медицинское право, здравоохранение, право открытого общества, управление медициной, финансирование медицины.

LEGAL BASIS OF THE MAIN TYPES OF HEALTH SYSTEMS TRANSFORMATION IN THE OPEN SOCIETY OF EUROPE

Makarenkov O.L.

*Zaporizhzhya National University, Zhukovsky St., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
almak_10@mail.ru*

The article is devoted to the legal basis of the main types of healthcare systems transformation of European open society. It is based on the classical scheme: relevance, review the doctrine, description of the problem, conclusions. The problem is solved by defining the fundamental right to health.

¹ This scientific article was created with the support of Profª, Dr. Joana Aguiar e Silva (UMinho, PT) within the Electra EMP.